

Ψηφιακή Λαογραφία και σύγχρονες μορφές του λαϊκού πολιτισμού.

Αφετηρία και προοπτικές ενός νέου πεδίου

Επιμέλεια:
Γεώργιος Κατσαδώρας, Εμμανουήλ Φωκίδης

Ψηφιακή Λαογραφία και σύγχρονες μορφές του λαϊκού πολιτισμού
Αφετηρία και προοπτικές ενός νέου πεδίου

Επιμέλεια

Γεώργιος Κατσαδώρας, Εμμανουήλ Φωκίδης

Ρόδος, 2022

Ψηφιακή Λαογραφία και σύγχρονες μορφές του λαϊκού πολιτισμού
Αφιερώματα και προοπτικές ενός νέου πεδίου

ISBN 978-618-84330-7-6

Copyright 2022

Εργαστήριο Γλωσσολογίας, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Επιμέλεια

Γεώργιος Κατσαδώρας

Αναπληρωτής Καθηγητής, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Εμμανουήλ Φωκίδης

Επίκουρος Καθηγητής, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Το σχεδιασμό του εξώφυλλου και οπισθόφυλλου ανέλαβε η graphic designer

Μυρτώ Φωτίου Φεγγερού

LinkedIn: Mirto Fotiou -Feggerou

E-mail: mirtof80@gmail.com

Το σχεδιασμό των μμιδίων ανέλαβε ο

Βαγγέλης Βαλασιάδης

Οι συγγραφείς των άρθρων που δημοσιεύονται στον τόμο διατηρούν τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας επί των άρθρων τους. Τα άρθρα του τόμου μπορούν να χρησιμοποιηθούν με αναφορά στους συγγραφείς τους. Οι συγγραφείς των άρθρων μπορούν να τα καταθέσουν σε ιδρυματικό ή άλλο αποθετήριο ή να τα δημοσιεύσουν σε άλλη έκδοση, με υποχρεωτική την αναφορά της πρώτης δημοσίευσης του τόμου. Οι συγγραφείς ενθαρρύνονται να δημοσιοποιήσουν την εργασία τους στο Διαδίκτυο.

Περιεχόμενα

Πρόλογος	7
Εισαγωγή.....	10
Αποτελεί το Διαδίκτυο μονόδρομο για τις Σύγχρονες Λαογραφικές Σπουδές; <i>Μαρία Γκασούκα</i>	10
Ψηφιακές πηγές για τη μελέτη του ελληνικού παραδοσιακού πολιτισμού και της λαϊκής θρησκευτικότητας, <i>Εμμανουήλ Γ. Βαρβούνης</i>	20
Α΄ θεματική ενότητα: Θεωρητικά και μεθοδολογικά ζητήματα της ψηφιακής λαογραφίας.....	29
Η σύγχρονη λαογραφία στο πλαίσιο των ψηφιακών ανθρωπιστικών επιστημών (digital humanities): ορισμοί, περιεχόμενο ερευνητικά πεδία, εργαλεία της Ψηφιακής Λαογραφίας, <i>Αλέξανδρος Γ. Καπανιάρης</i>	30
Παράθυρο στη θάλασσα. Ένα «παράθυρο» στον λαϊκό πολιτισμό μέσα από τον κινηματογράφο και το Διαδίκτυο, <i>Άννα Λυδάκη</i>	49
Οι λαϊκές ψηφιακές ομάδες ως πεδίο της ψηφιακής Λαογραφίας, <i>Ξανθίππη Φουλίδη</i>	56
Β΄ θεματική ενότητα: Διάχυση και διάδοση παραδοσιακών και νέων μορφών του λαϊκού πολιτισμού στον ψηφιακό κόσμο	65
Λαϊκός πολιτισμός και διαδικτυακά μιμίδια: Η εκπαίδευση μέσα από τα μιμίδια κατά την περίοδο της πανδημίας του COVID-19, <i>Βασιλεία Αντωνάκη, Γεώργιος Κατσαδώρας</i>	66
Η διάχυση και διάδοση της λαογραφίας της Δωδεκανήσου στον ψηφιακό κόσμο, μέσα από δράσεις συλλόγων και ατόμων την περίοδο της καραντίνας, <i>Μαρία Α. Αντωνοπούλου</i>	83
Ο Ray Harryhausen και η απεικόνιση της Μέδουσας στα ψηφιακά παιχνίδια, <i>Ευάγγελος Βαλασιάδης</i>	98
Επιστήμη των πολιτών και πολιτισμός: Η περίπτωση της ψηφιακής καταγραφής του λαϊκού πολιτισμού, <i>Βικτώρια Γαθάνα, Μαγδαληνή Μάρη, Ευαγγελία Καβακλή</i>	116
Οι στρατηγικές ή οι μορφές τρολαρίσματος στο μέσο κοινωνικής δικτύωσης Facebook., <i>Μαρία Ζαρέντη</i>	129
Creepypasta: Ο ψηφιακός αστικός θρύλος, <i>Μαρία Ζούρου</i>	141
Τα μιμίδια (memes) της πανδημίας του ιού COVID-19: Η διαχείριση του πρωτόγνωρου μέσω ενός σατιρικού είδους του ψηφιακού λαϊκού λόγου, <i>Ρέα Κακάμπουρα, Αφροδίτη-Λήδια Νουνανάκη</i> ..	153
Πολιτικές μνήμης και διαδικασία δόμησης ταυτοτήτων στην ψηφιακή εποχή: Το παράδειγμα του ιστότοπου «Δίκτυο Mikrasiatis.gr», <i>Ιωάννης Καραχρήστος</i>	183
Το λαϊκό εορτολόγιο μέσα από τα διαδικτυακά μιμίδια, <i>Ευηλένα Καρδαμήλα</i>	195
Αινίγματα, παροιμίες και άλλες λαϊκές φράσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης την περίοδο της πανδημίας. Η σελίδα ««Λαϊκές ρήσεις, Αινίγματα και Ανέκδοτα» στο Facebook, <i>Χρυσάνθη Κόζα</i> .	209
Τα λαχνίσματα στον σύγχρονο ψηφιακό κόσμο: Από το τελετουργικό των υπαίθριων παιδικών παιχνιδιών στο τεχνολογικό σύμπαν του Διαδικτύου., <i>Δημήτρης Ε. Κόκκινος, Ανθούλα Κολιάδη-Τηλιακού</i>	220
Διάχυση πολιτισμικών στοιχείων της Τσακωνιάς μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης (η περίπτωση του Facebook), <i>Μαρία-Κομινή Κολινιώτη</i>	235
The tinderisation of romance, <i>Yvonne Kosma, Vasilis Gialatzis, Jojo Ekate Diakoumakou</i>	253

Διαρκείς ανατροφοδοτήσεις μεταξύ πρωτογενούς και δευτερογενούς προφορικότητας: Η κυκλοφορία του κουτσομπολιού από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στην καθημερινή ζωή και αντίστροφα, <i>Γιώργος Κούζας</i>	269
Το παιχνίδι στην ψηφιακή εποχή: Το παράδειγμα του ομαδικού ηλεκτρονικού παιχνιδιού μεταξύ ενηλίκων, <i>Κωνσταντίνα Κουτσονικολή</i>	281
Μοιράσου κι εσύ μian ιστορία: Από τη ζωντανή αφηγηματική κοινότητα στη διαδικτυακή συνύπαρξη. Η περίπτωση της Λέσχης Αφήγησης Αθήνας. Όψεις, σκέψεις, προοπτικές, <i>Δημήτρης Β. Προύσαλης</i>	294
Η περίπτωση του Ελληνικού YouTube community: Ένας βιότοπος λαογραφικών φαινομένων μέσα σε μία μικρογραφία της κοινωνίας στο Διαδίκτυο, <i>Αικατερίνη Σχοινά</i>	305
Ο έντεχνος λαϊκός λόγος στο Διαδίκτυο: Δύο παραδείγματα χρήσης των παροιμιών στη διάρκεια της πανδημίας, <i>Γεώργιος Τσερπές, Μαριάνθη Καπλάνογλου</i>	319
Εκδηλώσεις θρησκευτικότητας και λαϊκής ευσέβειας στο χώρο του Διαδικτύου. Το τραγούδι «Μπαγιάσας» του Νικόλα Άσιμου, <i>Νικόλαος Γ. Τσιρέβελος, Εμμανουήλ Χ. Κυριαζάκος</i>	331
Τα διαδικτυακά μμίδια στις ομάδες των αναπληρωτών εκπαιδευτικών στο Facebook, <i>Βαρβάρα Τσούγγου</i>	346
Διαδικτυακός κόμβος «Καρπάθικο Γλέντι»: Η συνεργατική διαδικτυακή ανάπτυξη ενός στοιχείου άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, <i>Βασιλική Χρυσανθοπούλου, Παρασκευή Γ. Κανελλάτου</i>	360
Η εικόνα του θρύλου του βρικόλακα μέσα από ψηφιακά παιχνίδια, <i>Έλενα Ψυχάρη, Ρέα Κακάμπουρα</i>	387
Γ' θεματική ενότητα: Η ψηφιακή λαογραφία στην τυπική, μη τυπική και άτυπη εκπαίδευση	402
Δημιουργία ψηφιακού μουσείου εθιμικών δρώμενων, <i>Χρήστος Θεολόγος, Στέφανος Κυριαζάκος</i>	403
Προσεγγίζοντας τη λαογραφία μέσα από τη θεωρία των πολυγραμματισμών και τη δημιουργική γραφή: Λαϊκά μαγικά παραμύθια και ψηφιακός μετασχηματισμός στη λογοτεχνία του Γυμνασίου, <i>Κωνσταντίνα Καλαούζη</i>	419
Ο λαϊκός πολιτισμός σε συνδυασμό με την χρήση των νέων τεχνολογιών, ως μέσου επικοινωνίας και προσέγγισης μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, <i>Άννα Μαρία Καρακωνσταντίνου</i>	431
Μοντελοποίηση προγράμματος διαχείρισης εκκλησιαστικού κειμηλίου ως συμβολή των προηγμένων τεχνολογιών στην Ψηφιακή Λαογραφία, <i>Αικατερίνη Κορωναίου, Δημήτριος Κοτσιφάκος, Χρήστος Δουληγέρης</i>	444
Η συμβολή του παραδοσιακού χορού στη διαμόρφωση της συλλογικής ταυτότητας. Σχεδιασμός ψηφιακού εκπαιδευτικού υλικού για την εξ αποστάσεως διδασκαλία, <i>Χριστίνα Παληά, Γεώργιος Κατσαδώρος, Απόστολος Κώστας</i>	459
Τα λαϊκά παραμύθια μέσα στη ψηφιακή πραγματικότητα, <i>Αναστάσιος Παππάς</i>	473
Λαϊκός πολιτισμός στην εποχή της τηλεεκπαίδευσης: Στάσεις και αντιλήψεις των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης για το αντικείμενο της Λαογραφίας και της Ψηφιακής Λαογραφίας στη διδακτική πράξη, <i>Γεώργιος Πασιόπουλος, Ευστάθιος Ξαφάκος</i>	490
Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά στο ψηφιακό περιβάλλον: Μια χαρτογράφηση των διαδικτυακών συλλογών και μουσείων για την ελληνική μουσική, <i>Νίκος Πουλάκης</i>	506
«Όψεις λαϊκής θεραπευτικής στην Ήπειρο, άλλοτε και τώρα»: Εκπαιδευτικές δράσεις Ψηφιακής Λαογραφίας για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, <i>Χαράλαμπος Σταμπόλης, Ρέα Κακάμπουρα</i>	518

Διδάσκοντας τοπική ιστορία, πολιτισμό, παραδόσεις και έθιμα με τη χρήση ψηφιακών παιχνιδιών. Προκαταρκτικά αποτελέσματα από μία μελέτη περίπτωσης στο νησί της Νισύρου, Άννα Χαρτοφύλη, Εμμανουήλ Φωκίδης.....	529
Κατάλογος συγγραφέων	542

Δημιουργία ψηφιακού μουσείου εθιμικών δρώμενων

Χρήστος Θεολόγος, Στέφανος Κυριαζάκος

Πανεπιστήμιο Αιγαίου

ch.theologos@gmail.com, skiriazakos@gmail.com

Περίληψη

Η ανάγκη για διατήρηση και διάδοση της πολιτισμικής μας κληρονομιάς, έφερε στο προσκήνιο νέες τάσεις στον τρόπο προβολής και μελέτης των στοιχείων του λαϊκού μας πολιτισμού. Η χρήση των ΤΠΕ και του Διαδικτύου αποτέλεσαν το βασικό εργαλείο σε αυτή την εξέλιξη, δίνοντας το δικαίωμα σε όλο τον κόσμο από οποιαδήποτε γωνιά του πλανήτη, να έχει άμεση πρόσβαση στο εκθεσιακό υλικό αρκετών μουσείων, ενώ, ήδη από το 2007 και μετά την ενσωμάτωση της Άυλης Πολιτισμικής Κληρονομιάς στα μουσεία, η χρήση των νέων τεχνολογιών έγινε απαραίτητη. Στην παρούσα εργασία εξετάζεται η μορφή που μπορεί να λάβει η κοινωνική και τοπική διαδικασία των εθιμικών δρώμενων ως έκθεμα σε ένα μουσείο, προσφερόμενο σε ανθρώπους που ο καθένας φέρει τα δικά του βιώματα εντοπιότητας από κάποιον τόπο καταγωγής -ή και ουδετερότητας, αν είναι γεννημένος σε κάποιο μεγάλο αστικό κέντρο. Αρχικός στόχος της παρούσας εργασίας είναι η δημιουργία ενός ψηφιακού μουσείου εθιμικών δρώμενων με τη χρήση της διαδικτυακής πλατφόρμας "artsteps". Πιο συγκεκριμένα, θα σχεδιαστεί ένα εικονικό μουσείο, όπου ο επισκέπτης θα μπορεί να επιλέξει (ανάμεσα σε τέσσερα) το εθιμικό δρώμενο που θέλει να μελετήσει και να παρακολουθήσει. Επιλέγοντας το αντίστοιχο δωμάτιο και μέσα από μια μοναδική διαδρομή, θα ενημερώνεται σταδιακά για το ίδιο το έθιμο, την ιστορία του τόπου που εξελίσσεται αυτό, τις παραδοσιακές φορεσιές και τα διάφορα αντικείμενα που χρησιμοποιούνται, ενώ ταυτόχρονα, μουσικές, ήχοι και φωτογραφικό υλικό θα δημιουργούν το κατάλληλο κλίμα, κάνοντας τον επισκέπτη μέρος του εθιμικού αυτού δρώμενου. Για την επίτευξη αυτού του στόχου, θα χρησιμοποιηθεί ψηφιοποιημένο υλικό από καταγραφές και Διαδίκτυο. Το μουσείο θα δώσει τη δυνατότητα στον επισκέπτη να έρθει σε επαφή με την πολιτισμική ιστορία του τόπου, να συγκρίνει το χθες με το σήμερα και σε μια τρισδιάστατη ψηφιακή πραγματικότητα να γίνει μέρος του εθιμικού φαινομένου στον τόπο που εξελίσσεται ψηφιακά.

Λέξεις-κλειδιά: άυλη πολιτισμική κληρονομιά, εθιμικές αναπαραστάσεις, κύκλος του χρόνου

Abstract

The need for preservation and dissemination of our cultural heritage, created the need for new ways in promoting and studying our popular culture. The use of the ICT and the internet have been main tools for this development, allowing individuals from around the globe to have direct access to the exhibitions of several museums. Moreover, after 2007, the incorporation of the Intangible Cultural Heritage in museums, made the use of new technologies necessary. This paper aims to present how the social and local character of cultural events can be transformed in exhibit of a museum, and how they can be presented to individuals who have their own experiences from their rural place of origin -or are neutral, if they are born in urban areas. The initial goal of this work is to create a digital museum of cultural events using the online platform "artsteps". More specifically, a virtual museum will be designed, where the visitor can choose, among four different events, the one he or she wants to study and watch. After choosing the respective section, moving through a unique route, the visitor will be gradually informed about the details of the cultural event, the history of the place where it originates, the traditional costumes and the various objects used. At the same time, music, sounds and

photographic material will create the appropriate atmosphere, making the visitor part of the particular event. To achieve this goal, digitized research and internet material will be used. The museum will enable the visitor to get in touch with the cultural history of the place, to compare the past with the present and to become part of the cultural event in a three-dimensional digital reality that is evolving and developing gradually.

Keywords: customary representations, cycle of time, intangible cultural heritage

Εισαγωγή

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η πρόταση δημιουργίας ενός εικονικού μουσείου εθιμικών δρώμενων και ευρύτερα η ανάδειξη της δυνατότητας ενός σύγχρονου μουσείου άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, ως ένα σύγχρονο εκπαιδευτικό εργαλείο. Και συγκεκριμένα η συμβολή του στη βιωματική εκπαίδευση αφού στις περισσότερες περιπτώσεις, όπως και οι παραδοσιακοί χοροί έτσι και τα έθιμα δεν βιώνονται, αλλά μαθαίνονται από τους δασκάλους. Η γνωριμία με τον λαϊκό χορό και τη λαϊκή μουσική γίνεται μνημονικά και όχι βιωματικά. Οι εκδηλώσεις των χορευτικών ομίλων είναι μια παράσταση μέσω εθιμικών αναπαραστάσεων και «γλεντιών». Κάθε τόπος, μάλιστα, σηματοδοτείται από τα εποχικά έθιμά του που συνοδεύονται από μουσική, τραγούδια και χορό. Την περίοδο του Τριωδίου (των Απόκρεω) για παράδειγμα, στα περισσότερα μέρη της Ελλάδας συναντάμε εθιμικά δρώμενα, κυρίως σκωπτικά ή ιστορικά, συνοδεία οργάνων και χορών.

Λαϊκός πολιτισμός

Στην σύγχρονη εποχή ο λαϊκός πολιτισμός δεν σκιαγραφείται μόνο ως ένα ιστορικό αντικείμενο μουσειακού χαρακτήρα, αλλά περιλαμβάνει και αντικείμενα της σύγχρονης δημιουργίας μέσα από την ζώσα παράδοση. Και αυτή η δυνατότητα που έχει να μεταβάλλεται, εφόσον προσαρμόζεται στις εκάστοτε νέες και διαφορετικές συνθήκες, είναι το στοιχείο αυτό που τον κρατάει στη ζωή. Μπορεί να διαφοροποιείται η σημασία και η λειτουργία των λαογραφικών φαινομένων, ακόμα και αν η εξωτερική τους μορφή δεν φαίνεται να υφίσταται πολλές αλλαγές (Μερακλής, 1989, σσ. 15-32, στο: Κατσαδώρας, 2013, σσ. 99-100). «Λαϊκός πολιτισμός» εν τέλει είναι μια μείξη των στοιχείων που κληρονομούνται -σε βάθος χρόνου- από τις προηγούμενες γενιές και η επεξεργασία αυτών ανάλογα τις συνθήκες, τις απαιτήσεις και τις ανάγκες του σύγχρονου τρόπου ζωής, που ίσως να λειτουργεί διαφορετικά σε τοπικό επίπεδο (Κατσαδώρας, 2011, σ. 94). Κάθε είδος του λαϊκού πολιτισμού χαρακτηρίζεται από την πολλαπλή ύπαρξη, δηλαδή, την ύπαρξή του σε περισσότερους από έναν χρόνο και χώρο, αλλά ίσως και με διαφορετικούς τρόπους. Συνεπώς, τα στοιχεία του λαϊκού πολιτισμού επαναδιαμορφώνονται και επαναπροσδιορίζονται (Κατσαδώρας, 2013, σ. 101). Πηγή όλων των εκδηλώσεων του λαϊκού πολιτισμού είναι η παράδοση. Στον όρο παράδοση περιλαμβάνονται όλα τα στοιχεία που γίνονται αποδεκτά από μια κοινωνική ομάδα στο πέρασμα του χρόνου, είτε αυτά περιορίζονται χρονικά, είτε έχουν μικρή (τοπική) ή ευρύτερη γεωγραφική εμβέλεια. Η αποδοχή των στοιχείων αυτών από την κοινωνική ομάδα επιτυγχάνεται, καθώς αυτά (στοιχεία) θεωρούνται ότι επιδρούν θετικά σε αυτήν και βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα προσφέρουν οφέλη αλλά και ευχαρίστηση. Τα δρώμενα όμως, δύναται να φτάνουν με μια σύγχρονη προσαρμοσμένη μορφή μέχρι το σήμερα. Αυτό δεν μπορεί απαραίτητα να θεωρηθεί αλλοίωση αλλά, καλύτερα, εξέλιξη και προσαρμογή στα δεδομένα της εποχής. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Μερακλής: «αυτή η λειτουργική προσαρμογή του παλαιού στο τώρα αποτελεί συστατικό γνώρισμα της παράδοσης» (Μερακλής, 2001, σ. 7· Μπενέκος, 2006, σ. 122).

Άυλη πολιτιστική κληρονομιά

Σε μια πρώτη προσπάθεια της ελληνικής πολιτείας για τη διαφύλαξη της πολιτισμικής κληρονομιάς, υιοθετήθηκε το 2002 ο όρος «άυλα πολιτιστικά αγαθά», ο οποίος μέχρι τότε κατείχε την περιγραφή «παραδοσιακός και σύγχρονος λαϊκός πολιτισμός». Με τη θέσπιση του Νόμου 3028/2002 «Περί Προστασίας των Αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς» (ΦΕΚ 153/Α'/28.6.2002) ορίστηκαν συνταγματικά τα άυλα πολιτιστικά αγαθά ως εκφράσεις, δραστηριότητες, γνώσεις και πληροφορίες, όπως μύθοι, έθιμα, προφορικές παραδόσεις, χοροί, δρώμενα, μουσική, τραγούδια, δεξιότητες ή τεχνικές που αποτελούν στοιχεία του λαϊκού, του λόγιου και του παραδοσιακού πολιτισμού.

Η UNESCO με τη Σύμβαση του 2003 για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς ορίζει την άυλη πολιτιστική κληρονομιά ως «οι πρακτικές, αναπαραστάσεις, εκφράσεις, γνώσεις και τεχνικές -καθώς και τα εργαλεία, αντικείμενα, χειροτεχνήματα και οι πολιτιστικοί χώροι που συνδέονται με αυτές και τις οποίες οι κοινότητες, οι ομάδες και, κατά περίπτωση, τα άτομα αναγνωρίζουν ότι αποτελεί μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς τους» (άρθρο 2. παρ. 1).

Παρά τους ορισμούς της UNESCO στη Σύμβαση του 2003 για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, η θρησκευτικότητα -τα θρησκευτικά στοιχεία δεν δύναται να καταγραφούν στους Καταλόγους αυτής. Αξίζει να σημειωθεί ότι το στοιχείο της θρησκευτικότητας μιας κοινότητας εμπεριέχεται έντονα στα διάφορα στοιχεία και τις εκφράσεις της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Κυρίως στις κοινωνικές πρακτικές, στα ευετηρικά έθιμα και τα λαϊκά δρώμενα, όπως και στις επιτελεστικές τέχνες παρατηρείται το στοιχείο της θρησκείας ακόμα και μέσα από γεγονότα ή άλλες περιστάσεις (UNESCO, 2003).

Τέλος, κάθε στοιχείο άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς πρέπει να «ανταποκρίνεται στα ήδη υφιστάμενα διεθνή κείμενα για τα ανθρώπινα δικαιώματα, ως και στην απαίτηση για αμοιβαίο σεβασμό μεταξύ κοινοτήτων, ομάδων και ατόμων, και για βιώσιμη ανάπτυξη» (άρθρο 2, παρ. 1). Ως εκ τούτου, εθιμικές πρακτικές που είτε σχετίζονται με τραυματικές μνήμες λόγω βιαιοτήτων ή συγκρούσεων μεταξύ μελών της κοινότητας ή διαφορετικών κοινοτήτων, είτε προωθούν βιαιώς και υποτιμητικά τον κοινωνικό αποκλεισμό των μελών της κοινότητας λόγω ηλικίας, φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού, επαγγελματικής ιδιότητας, ή στοιχεία που διακινδυνεύουν τη ζωή των μελών της κοινότητας, ακόμα και πρακτικές κακομεταχείρισης ή/και βασανισμού ζώων δεν δύναται να αναγνωρισθούν ως Άυλη Πολιτισμική Κληρονομιά της Ανθρωπότητας.

Η άυλη πολιτιστική κληρονομιά σχετίζεται με την πραγματικότητα και δη την ζωντανή, η οποία συνεχώς εξελίσσεται, μετασχηματίζεται, προσαρμόζεται, εμπλουτίζεται και τελικά μεταβιβάζεται στις επόμενες γενεές, παρατηρώντας ταυτόχρονα τις αλλαγές τόσο της κοινωνίας όσο και του πολιτισμού. Συνεπώς, είναι αδύνατη η στατική διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, εφόσον αυτή είναι ένας «ζωντανός οργανισμός» που καθημερινά αλλάζει και μετασχηματίζεται λόγω ποικίλων παραγόντων (αστικοποίηση, πληθυσμιακή απίσχνανση, αποδιάρθρωση παραδοσιακών/προβιομηχανικών κοινωνικών δομών, επέκταση παγκόσμιων πολιτισμικών προτύπων κ.ά.). Έτσι, ο όρος διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς δεν αναφέρεται στην επιστροφή σε μια 'αυθεντική' ή 'γήσια' μορφή μιας πολιτιστικής έκφανσης, αλλά προσεγγίζει μέσω σύνθετων κοινωνικών και πολιτισμικών διαδικασιών την κληρονομιά ως κάτι που συνεχώς εξελίσσεται και νοηματοδοτείται εκ νέου.

Η έννοια της διαφύλαξης ως πολιτική διαχείρισης διαφέρει από αυτή της προστασίας. Η προστασία στοχεύει στη διατήρηση των μνημείων (αρχιτεκτονικών ή κινητών) και των μνημειακών συνόλων όπως και του περιβάλλοντος στο οποίο αυτά εντάσσονται (λ.χ. φυσικό περιβάλλον, πολεοδομικός ιστός), όπως και στη θωράκιση αυτών από τις φθορές της παρόδου του χρόνου, των αλλοιώσεων από τις καιρικές και κλιματικές συνθήκες, καθώς και από τις επιβλαβείς ανθρώπινες επεμβάσεις κ.ά. Ο βασικός στόχος των μέτρων της διαφύλαξης¹, λαμβάνοντας υπόψη το αρ. 2, παρ.

¹ Μέτρα διαφύλαξης θεωρούνται τα εξής: α) η έρευνα και η τεκμηρίωση ενός στοιχείου άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, β) η ενίσχυση των διαδικασιών και συνθηκών μεταβίβασης στις νεότερες γενιές, π.χ. μέσω της τυπικής και μη εκπαίδευσης,

3 της Σύμβασης, σχετίζεται με τη διασφάλιση της βιωσιμότητας εκφράσεων της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, όπως και του πλαισίου στο οποίο αυτές παραμένουν στη ζωή, και ασκούνται και μεταβιβάζονται στις επόμενες γενιές, διατηρώντας το νόημα που τους αποδίδει η κοινότητα. Κάθε μέσο μπορεί να είναι ωφέλιμο στην ευαισθητοποίηση της κοινωνίας, π.χ. η διοργάνωση σεμιναρίων και συναντήσεων για την κατανόηση και την αξιοποίηση της Σύμβασης για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Οι δράσεις αυτές επικεντρώνονται επίσης στην ανταλλαγή καλών πρακτικών σε περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο, δίνοντας έμφαση στον σχεδιασμό και την υλοποίηση εκπαιδευτικού υλικού, την αξιοποίηση των σύγχρονων τεχνολογικών εφαρμογών, την ενεργοποίηση δομών τυπικής και μη τυπικής εκπαίδευσης για τη διαφύλαξη της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς και τη μεταλαμπάδευσή της στις νεότερες γενιές. Όλα αυτά πρέπει να πραγματοποιούνται με τη μεγαλύτερη δυνατή συμμετοχή των κοινοτήτων των φορέων, αλλά και των θεσμών αυτοδιοίκησης, των φορέων πολιτισμικής διαχείρισης όπως π.χ. μουσεία, πολιτιστικοί σύλλογοι, αρχαία κ.ά. (ΥΠΠΟ 2018).

Ο παραδοσιακός λαϊκός χορός ως τμήμα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, αποτελεί «αυτοτελές» -χωρίς χορογραφικές παρεμβάσεις- δημιούργημα των κατοίκων της υπαίθρου ανά τη Ελλάδα, έχει άμεση σχέση με τα ήθη και τα έθιμα συγκεκριμένων ομάδων και μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά (Γκαρτζονίκα-Κώτσικα, 2016, σσ. 36-37). Μέσα από τον παραδοσιακό χορό οι άνθρωποι εκφράζουν τα συναισθήματά τους ανάλογα με την κατάσταση. Αξίζει να αναφέρουμε ότι δεν είναι λίγοι οι παράγοντες που σχηματίζουν τον χαρακτήρα του χορού, όπως είναι η ιστορία ενός τόπου, οι κλιματολογικές συνθήκες του τόπου αλλά και τα μορφολογικά χαρακτηριστικά του εδάφους στο οποίο εξελίσσεται ένα χορευτικό φαινόμενο κ.ά. (Θεολόγος, 2018, σ. 13). Την περίοδο της εκβιομηχάνισης και την αστικοποίησης οι περισσότεροι χοροί αποσπάστηκαν από το πλαίσιο που λειτουργούσαν, αυτονομήθηκαν και διαδόθηκαν στα αστικά κέντρα κυρίως μέσω των τοπικών, εθνοτοπικών και υπερτοπικών συλλόγων (Θεολόγος, 2018, σ. 14). Συνεπώς, λόγω της καθορισμένης ψυχολογικά εκδηλωνόμενης κλίσης του ανθρώπου προς το παρελθόν, αλλά και λόγω έλλειψης νέων εθίμων παραδοσιακού είδους, από τη δεκαετία του 1950 κάνει την εμφάνισή του, κυρίως στις πιο αναπτυγμένες χώρες, το φαινόμενο του φολκλορισμού, σύμφωνα με το οποίο αναβιώνονται παλαιές μορφές της ζωής, οι οποίες δύναται να παρασταθούν σαν ένα θέαμα, και μάλιστα για τους αστούς (Μερακλής, 2004).

Εθιμικές αναπαραστάσεις στον κύκλο του χρόνου

Κάθε χορός δεν μπορεί να αποτελεί ένα αυτόνομο δρώμενο, ξεκομμένο από το κοινωνικό περιβάλλον ή σύνολο. Με τον χορό επισφραγίζεται ο θεσμός του γάμου, αποδίδεται η τιμή στον εκάστοτε πολιούχο Άγιο, η καλοχρονιά, η ευετηρία, η καλοσοδειά. Τα ενδύματα και τα υπόλοιπα συμβολικά φυσικά αντικείμενα (μάσκες, γκλίτσες, κουδούνια, κουλούρια, φλάμπουρα, ταψιά, κ.λπ., οι σωματικές αλλά και οι λεκτικές δράσεις αποτελούν κωδικοποιημένα και επαναλαμβανόμενα στοιχεία, τα οποία ανασύρουν μια εικόνα από το παρελθόν στο παρόν, μέσω της οποίας η ομάδα ή η κοινότητα συγκροτείται αναφορικά με τον 'καταγωγικό' της μύθο (Ζωγράφου & Γκαρτζονίκα, 2014, σ. 332). Οι «παραδοσιακές» (προβιομηχανικές) κοινωνίες κινούνται στον κύκλο του χρόνου και σε οτιδήποτε χαρακτηρίζεται από ομοιότητα, επανάληψη, περιστροφή και επιστροφή. Οποιαδήποτε κίνηση του ανθρώπου, οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική συναρτούνταν άμεσα με τις καιρικές συνθήκες και τα φυσικά φαινόμενα. Αυτό ήταν απόλυτα φυσιολογικό, καθώς με την έλλειψη της τεχνολογίας ήταν αδύνατος ο έλεγχος αλλά και η πρόβλεψη αυτών των φαινομένων. Έτσι, για τον εξευμενισμό των αόρατων δυνάμεων που έλεγχαν την ζωή τους οι τελετουργίες ήταν επιβεβλημένες (Αυδίκος, 2014, σ. 221). Ο κύκλος του χρόνου, ο οποίος χαρακτηρίζεται από την εναλλαγή των εποχών, καλοκαίρι, φθινόπωρο, χειμώνας, άνοιξη και πάλι καλοκαίρι, είναι εμφανής στη ζωή των Ελλήνων κάθε τόπου. Για τα μέλη των «παραδοσιακών κοινωνιών» αυτή η εναλλαγή των εποχών

γ) η ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών και του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου για την αξία της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, δ) η ανάδειξη της σημασίας της στο εγχώριο και διεθνές κοινό.

ήταν ο βασικός πυλώνας, αναφορικά με τον τρόπο με τον οποίο αποκτούσαν την εμπειρία του χρόνου, άρα και την αντίληψη για αυτόν, τη γνωστή στη λαογραφία «κυκλική αντίληψη», την αίσθηση δηλαδή της ατέρμονης επανάληψης που εκφραζόταν με την έννοια του κύκλου συμβολικά ή και μεταφορικά. Είναι αξιοσημείωτο το κεφάλαιο των εθίμων και των τελετουργιών που σχετίζονται με τον «κύκλο του χρόνου» ή με εποχικά «κρίσιμες ώρες», «διαβατήριες ώρες», και με την αγωνία του ανθρώπου που βρίσκεται στη χρονική φάση της μετάβασης με φόβο και αβεβαιότητα αλλά και με προσδοκίες. Και απόλυτα φυσικό να δραματοποιείται μεγάλος αριθμός σχετικών θεατρικών δρώμενων και τελετουργιών (Σέρρης, 2014, σ. 207). Διάφορα τραγούδια, λαϊκά δρώμενα, έθιμα, αλλά και χοροί σηματοδοτούν κάθε εποχή. Στον κύκλο του χρόνου εντοπίζουμε τις διαβατήριες τελετές² και τις τελετές μύησης³.

Εθιμικές αναπαραστάσεις και χορός

Όπως αναφέρει ο Λιάβας (1998) κάθε χορός, μουσική και τραγούδι συνδυαστικά με τα ήθη και τα έθιμα κάθε τόπου «λειτουργεί ως κιβωτός μνήμης, κώδικας αναγνώρισης της ομάδας, μέσο διαχείρισης και προβολής της εθνικής και πολιτισμικής ταυτότητας». Έτσι, κάθε τόπος σηματοδοτείται από τα έθιμα του τόπου του σε κάθε εποχή του χρόνου, τα οποία συνοδεύονται από χορό ή χορούς, μουσική και τραγούδια. Για παράδειγμα, την περίοδο του Τριωδίου (των Απόκρεω) στο μεγαλύτερο μέρος της Ελλάδας βρίσκουμε εθιμικά δρώμενα, κυρίως σκωπτικά ή ιστορικά, συνοδευόμενα αντίστοιχα από χορούς και όργανα. Η Αποκριά, ως διαβατήρια περίοδος περικλείει και εκφράζει την ασάφεια και τη ρευστότητα της μετάβασης από τον κοσμικό/ελευθεριάζοντα χρόνο στον ιερό που ακολουθεί. Προετοιμάζει σταδιακά τη Σαρακοστή, τα Ψυχοσάββατα, τη ζωντανή δηλαδή θύμηση των νεκρών, αλλά και την Ανάσταση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το έθιμο «Γενίτσαροι και Μπούλες» (συναντάται και ως «Γιανίτσαροι και Μπούλες», σε πιο 'βαριά' Ναουσαίκα) που επιτελείται την Κυριακή των Απόκρεω στη Νάουσα, κατά το οποίο το χορευτικό φαινόμενο είναι ο βασικός πυλώνας ολοκλήρωσης του εθίμου. Παρομοίως, το έθιμο των «φανών» στην Κοζάνη, κατά το οποίο ο χορός εξελίσσεται γύρω από τη φωτιά με συμμετοχή όλων όσων παρευρίσκονται εκεί. Χαρακτηριστικός είναι ο ήχος του ζουρνά μαζί με το νταούλι, ο οποίος τους συνοδεύει σε κάθε τους βήμα, καθώς χορεύουν στους δρόμους της Νάουσας κατά ομάδες (μπουλούκια). Το πρόγραμμά τους την Κυριακή της Αποκριάς, την εξής σειρά: Το πρωί γίνεται το ντύσιμο του Γενίτσαρου και μαζεύεται το μπουλούκι. Πριν το μεσημέρι, μαζεύονται στο δημαρχείο για να χορέψουν και να πάρουν την άδεια του δημάρχου για να χορέψουν στην πόλη. Συνεχίζουν με χορό στους δρόμους και το απόγευμα γίνεται το βγάλσιμο του προσώπου (μάσκας). Το ιδιαίτερο αυτό έθιμο της αποκριάς, το οποίο προσδίδει ένα έντονο παραδοσιακό χρώμα στο καρναβάλι της Νάουσας, μας πηγαίνει πίσω στον 18ο αιώνα, ενώ έχει τις ρίζες του στην αρχαία Ελλάδα και

² Ο εθνογράφος-λαογράφος Arnold van Gennep ονόμασε διαβατήριες τις τελετές που συνδέονται με τους σταθμούς της φυσικής και κοινωνικής ζωής των ανθρώπων, όπως η γέννηση, η ενηλικίωση, ο γάμος, ο θάνατος. Σύμφωνα με τη θεωρία που διατύπωσε βασιζόμενος στη μελέτη προβιομηχανικών κοινωνιών, η μετάβαση από τη μια κατάσταση στην άλλη δομείται στη βάση μιας ακολουθίας τριών σταδίων, απομάκρυνση – μετάβαση – ενσωμάτωση (separation – transition – incorporation) που οργανώνονται σύμφωνα με συγκεκριμένο σενάριο και ολοκληρώνονται μέσα από ένα φάσμα από επιμέρους τελετουργικές πραγματώσεις σε συγκεκριμένο χώρο και χρόνο. Οι τελετουργίες αυτές συγκροτούνται από συμβολικές και μαγικού περιεχομένου πράξεις χωρισμού, διάβασης και ένταξης, που υλοποιούνται με τη διαχείριση αντικειμένων και με τη χρήση λόγου ποιητικού και μουσικού. Ο ρόλος τους είναι η ασφαλής μετακίνηση των ατόμων από ένα επίπεδο της κοινωνικής τους ζωής σ' ένα άλλο, ανώτερο (Ανδρουλάκη, 2014, σ. 173).

³ Οι τελετές μύησης είναι διαβατήριες τελετουργίες που σηματοδοτούν την είσοδο και αποδοχή ενός ατόμου σε μία κοινωνία, σε μία ομάδα ή σηματοδοτούν το πέρασμα από μία κατάσταση της ζωής του ατόμου σε άλλη, το οριοθετούν, σηματοδοτούν τα όρια, συμβολικά, κοινωνικά και πολιτισμικά. Οι διαβατήριες τελετές οργανώνονται σε περιόδους κρίσιμων αλλαγών στη ζωή ενός ατόμου ή ενός πολιτισμού, για παράδειγμα, γέννηση, περιτομή, εφηβεία, γάμος, εμμηνορροία, πέρασμα στο στάδιο της γεροντικής ηλικίας, θάνατος, μια εκστρατεία, μια μετοικεσία προσωρινή ή διαρκέστερη, κ.λ.π.) Σε μια πιο διευρυμένη θεώρηση, οι μυητικές τελετουργίες σημαίνουν αναγέννηση του μνημένου σε έναν καινούργιο ρόλο: το άτομο ή η κοινωνική ομάδα αφήνουν πίσω τους έναν τρόπο ύπαρξης και οδεύουν προς νέες συνθήκες ζωής (Βαρβούνης & Σέρρης, 2014, σ. 199).

σχετίζεται άμεσα με τον θεό Διόνυσο. Πολλά μπαλκόνια της Νάουσας την περίοδο της Αποκριάς στολίζονται από τη μάσκα του Γενίτσαρου. Χαρακτηριστικός είναι ο χαιρετισμός των Γενίτσαρων, ο οποίος σε αντίθεση με την συνηθισμένη χειραψία, κρατά σταθερό το χέρι και αναπηδά ολόκληρο το σώμα του.

Όλοι οι άνθρωποι, έτσι κι αλλιώς, χορεύουν. Οι Έλληνες, ωστόσο, φαίνεται πως είναι από τους ανθρώπους που χορεύουν περισσότερο. Το τραγούδι κι ο χορός ήταν πάντα συνυφασμένα με την ύπαρξη της κοινότητας. Στο χοροστάσι πολλές φορές παρατηρείται η ύπαρξη του αντιφωνικού τραγουδιού, κατά το οποίο ένας χορευτής ή μια ομάδα χορευτών στην αρχή του κύκλου τραγουδούσε μία φράση και έπειτα οι υπόλοιποι χορευτές επαναλάμβαναν. Ο κάθε τόπος διέθετε το χοροστάσι του, το οποίο αποτελούσε τον τόπο διάδρασης των μελών της κοινότητας, και σ' αυτόν επικοινωνούσαν τα μέλη της κοινότητας με τη γλώσσα της μουσικής, του χορού αλλά και της φορεσιάς (Θεολόγος, 2021, σ. 19).

Μουσείο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς

Η ίδρυση και λειτουργία ενός μουσείου άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς με έμφαση στα εθιμικά δρώμενα είναι η πρόταση της παρουσίασης αυτής. Στη συνέχεια, λοιπόν, θα γίνει η προσέγγιση της έννοιας ενός σύγχρονου μουσείου και ειδικότερα ενός ψηφιακού μουσείου, όπως και οι βασικές του λειτουργίες. Με αυτό τον τρόπο, θα αναδείξουμε τη δυνατότητα ενός σύγχρονου μουσείου άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, ως ένα σύγχρονο εκπαιδευτικό εργαλείο.

Καθώς οι πρώτοι άνθρωποι συνέλλεγαν αντικείμενα της φύσης και προσωπικές τους χειροτεχνικές κατασκευές, όπως ειδώλια και αναθήματα στους θεούς που κατοικούσαν στα ιερά, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η έννοια του μουσείου (με ή χωρίς στέγη) γίνεται ίσως αντιληπτή ήδη από τους προϊστορικούς χρόνους (Λυριτζής & Ορφανίδη, 2006, σ. 7).

Κατά την 11η Γενική Συνέλευση του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM) που διεξήχθη το 1974 στην Κοπεγχάγη, για πρώτη φορά μετά από χρόνιες συζητήσεις τα μέλη του διατύπωσαν στο τμήμα II, άρθρο 3, τον ορισμό του μουσείου ως: «οργανισμός μόνιμος, χωρίς κερδοσκοπικό χαρακτήρα, στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της και ανοιχτός στο κοινό, ο οποίος αποκτά, συντηρεί, μελετά, κοινοποιεί και εκθέτει υλικές μαρτυρίες του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του με σκοπό τη μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία» (Οικονόμου, 2003, σ. 16).

Έχουν καθιερωθεί ορισμοί του μουσείου μέσα από θεσμικά κείμενα ή εθνικούς οργανισμούς σε αρκετές χώρες. Ο πιο αναγνωρισμένος επαγγελματικός ορισμός του μουσείου εξακολουθεί να είναι αυτός του 2007 που βρίσκεται στον Κανονισμό του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM): «Το Μουσείο είναι ένας μη κερδοσκοπικός μόνιμος θεσμός/οργανισμός (institution) στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της, ανοιχτός στο κοινό, ο οποίος αποκτά, συντηρεί, ερευνά, προβάλλει και εκθέτει την υλική και άυλη κληρονομιά της ανθρωπότητας και του περιβάλλοντός της, με στόχο την εκπαίδευση, μελέτη και ψυχαγωγία» (Desvallées & Mairesse, 2010, σ. 89).

Για τα ελληνικά δεδομένα, το 2002, η ελληνική πολιτεία έδωσε επίσημα τον ορισμό του μουσείου, με βάση τον επίσημο ορισμό του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM-International Council of Museums)⁴. Σύμφωνα με αυτόν, ως μουσείο «νοείται η υπηρεσία ή ο οργανισμός μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, με ή χωρίς ίδια νομική προσωπικότητα, που αποκτά, δέχεται, φυλάσσει, συντηρεί, καταγράφει, τεκμηριώνει, ερευνά, ερμηνεύει και κυρίως εκθέτει και προβάλλει στο κοινό συλλογές αρχαιολογικών, καλλιτεχνικών, εθνολογικών ή άλλων υλικών μαρτυριών του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του, με σκοπό τη μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία (νόμος 3028/2002, αρ. 45, παρ. 1). Υπηρεσίες αλλά και οργανισμοί με παρόμοιους σκοπούς και λειτουργίες (π.χ. μουσεία ανοιχτού χώρου) δύναται να θεωρηθούν μουσεία (νόμος 3028/2002, αρ. 45, παρ. 1).

⁴ Η Ελλάδα ανήκει στο Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM) και δεσμεύεται δεοντολογικά από τις κατευθύνσεις του

Είναι δύσκολο να δοθεί ένας ακριβής, σαφής και περιεκτικός ορισμός για το μουσείο, καθώς πάντα θα υπάρχει η αμφιβολία για την πληρότητα και την ορθότητά του. Το μουσείο δεν είναι και δεν πρέπει να είναι μία στατική έννοια, αλλά να χαρακτηρίζεται από μία δυναμική που μπορεί να προσαρμοστεί και να εναρμονιστεί με την εξέλιξη, τις απαιτήσεις και τις ανάγκες της κάθε εποχής. Το μουσείο είναι «ο χώρος» που φτάνουν εμπειρίες ή αντικείμενα από έναν τόπο σε έναν άλλο τόπο-«μη τόπο». Ακόμα και στις περιπτώσεις όπου μουσείο αποτελεί το ίδιο το κτήριο μιας άλλης εποχής, όπως για παράδειγμα το Παλάτι του Μεγάλου Μαγίστρου στη Ρόδο, είναι πολύ δύσκολο να 'ταξιδέψει' ο επισκέπτης μέσα από την ίδια τη δομή του μουσείου, στην εποχή και στις αντίστοιχες συνθήκες του εκθέματος.

Ψηφιακό-εικονικό μουσείο

Το μουσείο που έχει ψηφιακή μορφή, συχνά στο Διαδίκτυο, χαρακτηρίζεται ως εικονικό μουσείο (virtual museum) ή ηλεκτρονικό ή κυβερνομουσείο ή ψηφιακό ή διαδικτυακό ή υπερμουσείο, όροι ίδιας σημασίας με κοινά στοιχεία το Διαδίκτυο και τον ψηφιακό χαρακτήρα (Sylaiou et al., 2009, στο Δεληγιάννης & Παπαϊωάννου, 2014, σ. 120).

Το εικονικό μουσείο είναι μία συλλογή ψηφιακών αντικειμένων (εικόνων, αρχείων, κειμένων, κ.ά.) πολιτιστικού και επιστημονικού ενδιαφέροντος με διαδικτυακή πρόσβαση. Ως μουσειακή έκθεση στον ψηφιακό κόσμο θεωρείται μια μουσειακή έκθεση ψηφιακού υλικού στο Διαδίκτυο (εικονικό μουσείο), σε οπτικό δίσκο και σε εφαρμογές για κινητά τηλέφωνα. Μια έκθεση στον ψηφιακό κόσμο μπορεί να είναι μια έκθεση που υπάρχει μόνο ψηφιακά ή η ψηφιοποίηση μιας πραγματικής έκθεσης. Οι ψηφιακές αυτές εκθέσεις καλούνται να προσεγγίσουν τους επισκέπτες-χρήστες τους με ηλεκτρονικά ως επί το πλείστον μέσα και με αυτά να επιτύχουν όχι μόνο να επικοινωνήσουν τις πληροφορίες, αλλά και την αισθητική απόλαυση και την ψυχαγωγία με βάση τον ψηφιακό κόσμο και τις απαιτήσεις αυτού (Παπαϊωάννου & Στεργιάκη, 2013, σ. 70). Επίσης, μια άλλη εφαρμογή στο Διαδίκτυο αποτελεί η εικονική πραγματικότητα, κατά την οποία μέσα από τον υπολογιστή, δίνεται η δυνατότητα στον επισκέπτη να δει μουσειακά αντικείμενα μέσω ψηφιακών αναπαραστάσεων.

Οι επισκέπτες-χρήστες εξ αποστάσεως έχουν μία εξατομικευμένη τηλεπαρουσία στο μουσείο, διαλέγουν τα εκθέματα που τους ενδιαφέρουν, όπως και τον τρόπο που επιθυμούν να τα δουν (οπτική γωνία, ανάλυση, απόσταση από το έκθεμα, κ.λπ.). Αντιθέτως, οι επισκέπτες στο φυσικό χώρο του μουσείου δύναται να χρησιμοποιήσουν το ρομπότ ως ξεναγό, ζητώντας πληροφορίες για τα εκθέματα και επιλέγοντας ειδικές ξεναγήσεις (Giannoulis et al., 2001 στο Οικονόμου, 2004, σ. 8). Σημαντικό είναι το γεγονός ότι δίνεται ευκαιρία και σε ανθρώπους με κινητικά προβλήματα ή άλλες δυσκολίες να επισκεφθούν και να περιηγηθούν διάφορους χώρους μουσείων από το σπίτι.

Μουσείο και άυλη πολιτιστική κληρονομιά

Πώς μπορεί όμως ένα μουσείο να προβάλλει την άυλη πολιτιστική κληρονομιά; Η Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά μεταδίδει την παραδοσιακή ζωή αυτού του τόπου στις επόμενες γενιές μέσα από μνήμες. Αυτό το σύνολο ως τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς αναγνωρίζεται από τα άτομα, τις ομάδες και τις κοινότητες. Κυρίως το εντοπίζει κανείς στις προφορικές παραδόσεις και εκφράσεις, τις κοινωνικές πρακτικές τις επιτελεστικές τέχνες, τις εορταστικές εκδηλώσεις και τις τελετουργίες, τις γνώσεις και τις πρακτικές που σχετίζονται με τη φύση και το σύμπαν, αλλά και την τεχνογνωσία που συνδέεται με την παραδοσιακή χειροτεχνία (Πολιτιστικό Ίδρυμα Τράπεζας Πειραιώς, 2018).

Ένα τέτοιο μουσείο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς με αντικείμενο τα εθιμικά δρώμενα, θα μπορούσε, άραγε, να είναι ένας τρόπος συνέχισης και διαφύλαξης των ηθών, των εθίμων και όλων των παραγόντων που συνθέτουν την Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά δίνοντας δυναμική και εξέλιξη στο φαινόμενο;

Η δημιουργία του ψηφιακού-εικονικού μουσείου

Η περίοδος της πανδημίας και η ανάγκη ανάδειξης της ιδέας ενός Ψηφιακού Μουσείου Εθιμικών Δρώμενων, έφερε στο προσκήνιο εναλλακτικές λύσεις ως προς την υλοποίησή του. Κάνοντας χρήση των νέων τεχνολογιών και του Διαδικτύου, δημιουργήθηκε ένα εικονικό μουσείο με τέσσερα δρώμενα από τον κύκλο του χρόνου, ως δείγμα υλοποίησης της γενικότερης ιδέας.

Η δημιουργία του ψηφιακού-εικονικού μουσείου έγινε με τη χρήση της διαδικτυακής πλατφόρμας «Artsteps» (www.artsteps.com), με την οποία οι χρήστες μπορούν να δημιουργήσουν και να περιηγηθούν σε εικονικές εκθέσεις. Η χρήση της συγκεκριμένης πλατφόρμας είναι δωρεάν, τόσο για τον επισκέπτη όσο και για τον δημιουργό της έκθεσης, με απαραίτητη προϋπόθεση για την πρόσβαση σε αυτή, τη σύνδεση στο Διαδίκτυο και έναν web browser, ενώ διατίθεται δωρεάν η εφαρμογή για χρήση από smartphones.

Ο χρήστης, αφού δημιουργήσει το λογαριασμό του στην ιστοσελίδα του Artsteps, του δίνεται η δυνατότητα να σχεδιάσει τον εκθεσιακό χώρο που επιθυμεί, προσθέτοντας τοίχους, πατώματα, παράθυρα και φυσικά τα εκθέματα που επιθυμεί. Υπάρχει πληθώρα επιλογών σχετικά με τα χρώματα, τις διαστάσεις και τα υλικά των αντικειμένων στο χώρο, γι' αυτό και δίνεται η δυνατότητα βοήθειας μέσω οδηγού για αρχάριους χρήστες.

Ένα από τα σημαντικά πλεονεκτήματα της πλατφόρμας είναι η δημιουργία προκαθορισμένης διαδρομής μέσα στο μουσείο με σημεία αναφοράς. Με αυτό τον τρόπο, ο επισκέπτης δεν χάνεται μέσα στο χώρο και παρακολουθεί συγκεκριμένα εκθέματα, με σειρά που έχει καθορίσει ο δημιουργός του μουσείου.

Ακόμα, δίνεται η δυνατότητα επικοινωνίας μεταξύ των επισκεπτών, μέσω γραπτών μηνυμάτων, για την ανταλλαγή πληροφοριών και απόψεων σχετικά με το περιεχόμενο του μουσείου. Έτσι, ο σχολιασμός των χρηστών παρέχει και μια εποικοδομητική ανατροφοδότηση για τον διαχειριστή του εικονικού μουσείου, με απώτερο στόχο την βελτίωση και επαναξιολόγηση του.

Σχεδιασμός

Το ψηφιακό-εικονικό μουσείο εθιμικών δρώμενων που σχεδιάστηκε, δίνει τη δυνατότητα στον επισκέπτη του να έρθει σε επαφή με την πολιτισμική ιστορία του τόπου και να γίνει μέρος του εθιμικού φαινομένου στον τόπο που εξελίσσεται ψηφιακά. Αποτελείται από τον χώρο υποδοχής και τέσσερα διαφορετικά θεματικά δωμάτια (Δωδεκαήμερο, Αποκριά⁵ Θέρος, Τρύγος), όπου στο κάθε δωμάτιο εκπροσωπείται και ένα εθιμικό δρώμενο, μοναδικό στον κύκλο του χρόνου. Με την είσοδό του στο Μουσείο ο επισκέπτης βρίσκεται στο χώρο υποδοχής, όπου ενημερώνεται για τις δυνατότητες και υπηρεσίες του μουσείου και το αναλυτικό περιεχόμενο των χώρων του (Θεολόγος, 2018).

Αφού επιλέξει το δρώμενο που επιθυμεί να παρακολουθήσει, εισέρχεται στη σχετική αίθουσα και ακολουθεί μια μοναδική υποχρεωτική διαδρομή. Στην αρχή ενημερώνεται γενικά για τα δρώμενα (π.χ. Αγίου Δωδεκαημέρου) και τις περιοχές που διαδραματίζονται αυτά ανά την Ελλάδα (π.χ. Μοναστηράκι Δράμας), ενώ υπάρχει και χάρτης για τον εντοπισμό της κάθε περιοχής.

Στη συνέχεια μελετάει, συγκεκριμένο δρώμενο (π.χ. Το έθιμο του «Αράπη⁶») μέσα από κείμενο και αρκετές φωτογραφίες, ενώ από τα ηχεία ακούγεται και μουσική, σκοποί και τραγούδια που

⁵ Και οι δύο περίοδοι (Χριστούγεννα και Αποκριά) παρουσιάζουν ιδιαίτερο λαογραφικό και κοινωνιολογικό ενδιαφέρον, αφού σε αυτή την περίοδο κυριαρχούν οι μεταμφιέσεις και τα πειράγματα με τραγούδια, δρώμενα και χορούς σκωπτικούς, ενώ η συμμετοχή του λαού σε αυτά είναι καθολική. Ειδικά η περίοδος της Αποκριάς είναι μια περίοδος πολύ πλούσια σε λαογραφικό υλικό και πολύ δημοφιλής, ενώ η κάθε τοπική παραδοσιακή κοινωνία αντιλαμβάνεται, βιώνει και επικοινωνεί αυτή την περίοδο με μοναδικό τρόπο.

⁶ Δίνονται βασικές πληροφορίες για το δρώμενο, ώστε ο επισκέπτης να είναι υποψιασμένος γι' αυτό που θα ακολουθήσει. Αναφέρονται παρακάτω οι βασικές πληροφορίες: «Το έθιμο του «Αράπη», είναι ένα κορυφαίο πολιτιστικό γεγονός για το Μοναστηράκι της Δράμας, που επιτελείται στο χωριό την ημέρα των Θεοφανείων. Την ίδια ημέρα των Θεοφανείων, παράλληλα με το δρώμενο, τελούνται και τα θρησκευτικά 'νόμιμα', σύμφωνα με το εκκλησιαστικό τελετουργικό και το

συνοδεύουν το δρώμενο αυτό. Στη συνέχεια της διαδρομής, του δίνεται η δυνατότητα να ενημερωθεί για το ενδυματολογικό κομμάτι του δρώμενου αλλά και τα διάφορα αντικείμενα-εξαρτήματα (π.χ. κουδούνια) που απαρτίζουν τη φορεσιά ή είναι απαραίτητα για την τέλεση του εθίμου. Αξίζει να σημειωθεί ότι η παραδοσιακή φορεσιά αποτελεί αναπόσπαστο λειτουργικό αλλά και στοιχείο της ταυτότητας του δρώμενου.

Η διαδρομή συνεχίζεται στο χώρο βιντεοπροβολής, όπου ο επισκέπτης μπορεί να παρακολουθήσει μικρά βίντεο από το σχετικό δρώμενο, όπως αποτυπώθηκε σε διάφορες χρονιές. Με αυτό τον τρόπο, αν το επιθυμεί, θα μπορεί να παρακολουθήσει και την εξέλιξη του εθιμικού δρώμενου, ενώ οι προβολές θα συνοδεύονται από αφήγηση και υποτιτλισμό για επισκέπτες με ειδικές δεξιότητες.

Μελέτη περίπτωσης-Δρώμενα Αγίου Δωδεκαημέρου-Το έθιμο των Αράπηδων

Για την εμπέδωση της ιδέας και του σχεδιασμού του εικονικού μουσείου εθιμικών δρώμενων, στη συνέχεια θα αναλύσουμε την διαδρομή που θα ακολουθήσει ο επισκέπτης στο θεματικό δωμάτιο με τα δρώμενα του Αγίου Δωδεκαημέρου.

Ο επισκέπτης εισερχόμενος στο θεματικό δωμάτιο με τη χρήση του πληκτρολογίου, ενημερώνεται από το σχετικό κείμενο για τα εθιμικά δρώμενα της περιόδου (Εικόνα 1). Τα έθιμα του Δωδεκαήμερου αρχίζουν από την παραμονή των Χριστουγέννων και τελειώνουν στις 6 Ιανουαρίου, με εξαίρεση κάποια που γίνονται μετά τον καθαγιασμό των υδάτων, όπως είναι το έθιμο της

τοπικό εθιμικό τυπικό που είναι το εξής: ο ιερέας γυρίζει όπως γίνεται και στα άλλα μέρη από την παραμονή της μεγάλης εορτής και ραντίζει τα σπίτια με αγιασμό, διώχνοντας μακριά σύμφωνα με τις πανελλήνιες δοξασίες κάθε κακό, ιδιαίτερα τους καλικάντζαρους. Τα πλάσματα αυτά της νεοελληνικής μυθολογίας, κυριαρχούν τις μέρες του Δωδεκαήμερου σε λαϊκές διηγήσεις και δοξασίες (Παπουτσής, 2012).

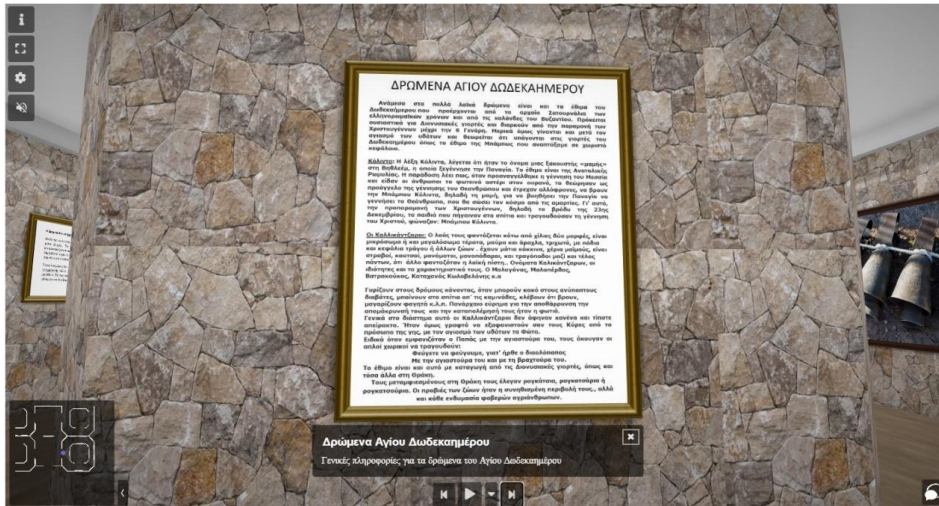
Οι 'Αράπηδες' φορούν μαύρες, φλοκωτές, ποιμενικές κάπες, που καλύπτουν όλο το σώμα και εντυπωσιακές υψικόρυφες προσωπίδες- κεφαλοστολές από γιδοπροβιές. Στη μέση τους κρεμούν τρία μεγάλα κουδούνια αρμονικά συνταιριασμένα από έμπειρους συγχωριανούς. Στα χέρια τους κρατούν από ένα μεγάλο, ξύλινο σπαθί και ένα σακουλάκι με στάχτη του Δωδεκαήμερου, με το οποίο χτυπούν όσους συναντούν, 'για το καλό' –τα κουδούνια και οι στάχτες πιστεύεται ότι έχουν αποτρεπτικές ιδιότητες του κακού. Στην ομάδα των 'Αράπηδων' –την 'τσέτα'- όπως λέγεται, μετέχουν ενεργά και άλλοι μεταμφιεσμένοι, όλοι τους ενθουσιώδεις νέοι του χωριού. Είναι οι 'Γκιλίγκες', οι 'Παπούδες' και οι 'Εύζωνοι-Τσολιάδες' (Παπουτσής, 2012). «Οι 'Γκιλίγκες' ντύνονται με παραδοσιακές γυναικείες φορεσιές. Φορούν άσπρη βράκα από βαμβακερό υφαντό. Από πάνω περνούν μακρύ, άσπρο πουκάμισο, που φτάνει ως τα γόνατα και στον ποδόφυρο του διακρίνονται πολύχρωμα κεντήματα. Πάνω από το πουκάμισο φορούν τη λεγόμενη 'αντεριά', πιο κοντή από αυτό και με μανίκια, φτιαγμένη από ύφασμα καπιτονέ ή χασέ, σκούρο πράσινο ή ανοιχτό κόκκινο στις εξωτερικές επιφάνειες και ενισχυμένο ενδιάμεσα με βαμβάκι. Στη συνέχεια φορούν ξεμανίκωτο πανωφόρι, που φτάνει λίγο πιο πάνω από την 'αντεριά', φτιαγμένο από χοντρή μαύρη τσόχα, κεντημένη γύρω- γύρω στις άκρες με γαϊτάνι. Φορούν επίσης πολύχρωμη, με μεγάλα τετράγωνα, υφαντή, μάλλινη ποδιά και στη μέση δένεται με τη βοήθεια χειροποίητης, τσόχινης ζώνης, ολοκέντητης με πολύ μικρές πολύχρωμες χάντρες, που σχηματίζουν μικρά λουλουδία. Στο κεφάλι βάζουν χρωματιστή, λουλουδάτη μαντίλα (τσερβέτα), με χρυσές ή ασημένιες πούλιες στις άκρες. Στο χέρι κρατούν ένα άλλο μαντήλι.

Οι 'Παπούδες' φορούν τις παλιές, γιορτινές, τοπικές, αγροτικές ενδυμασίες: μαύρη βράκα, άσπρο πουκάμισο, μαύρο υφασμάτινο ζωνάρι τυλιγμένο στη μέση, στο πάνω μέρος του οποίου διακρίνονται οι πούλιες μιας μαντίλας(τσέβρας), μαύρο γιλέκο, κοντό, μαύρο σακάκι, μαύρες πλεχτές μέχρι το γόνατο κάλτσες και μαύρη τραγιάσκα στο κεφάλι. Στο χέρι κρατούν γκλίτσα ή πλεκτό κορδόνι.

Οι 'Τσολιάδες' φορούν μια ιδιόμορφη φουστάνελα, ως αντιπροσωπευτικό εθνικό ένδυμα, με ριγμένες στην πλάτη τους πολύχρωμες μαντίλες (τσέβρες) και στο κεφάλι τους βάζουν μια άλλη μαύρη μαντίλα με κρόσσια, σαν κεφαλόδεσμο.

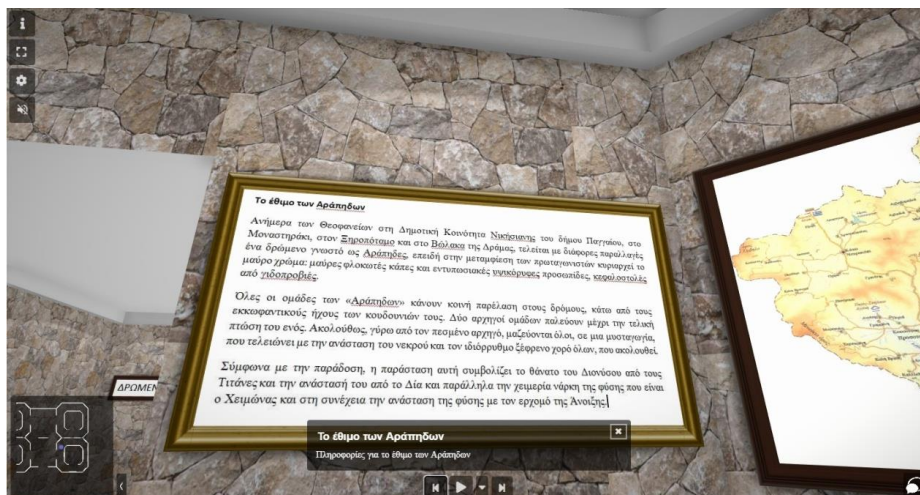
'Παπούδες' και 'Τσολιάδες' μπήκαν στην 'τσέτα' σε νεώτερους χρόνους, οι πρώτοι για να τιμήσουν τις περασμένες γενιές, οι δεύτεροι για να τονίσουν στα χρόνια της σκλαβιάς την ελληνικότητα των Μακεδόνων και το ακμαίο τους φρόνημα. Παλαιότερα, αρχηγοί της ομάδας που συντόνιζαν τα μέλη της, ήταν οι 'τσεταμπάσηδες', γνωστά πρόσωπα της τοπικής κοινωνίας, Μοναστηρακιώτες που για χρόνια μεταμφιέζονταν και οι ίδιοι. Απαραίτητοι συνοδοί της 'τσέτας' σήμερα, όπως και παλιά, είναι οι τοπικοί οργανοπαίχτες, δεξιότεχνες όλοι τους του 'κεμενέ'(λύρα) και του 'νταϊρέ'(ντέφι). Το ντύσιμο των μελών της 'τσέτας' απαιτεί μεγάλη δεξιότητα και προσοχή, ιδιαίτερα του 'Αράπη'. Χρειάζεται πάντοτε για αυτό το σκοπό η βοήθεια κάποιου συγχωριανού γνώστη του εθίμου. Ήταν μια μικρή 'ιεροτελεστία' που απαιτούσε χαρά και τραγούδι. Προάγγελος της τέλεσης του δρώμενου είναι ομάδες από παιδιά, τα οποία από το απόγευμα της παραμονής των Θεοφανείων, τριγυρίζουν στους δρόμους του χωριού, χτυπώντας τα κουδούνια που την επομένη θα φορέσουν οι 'Αράπηδες'» (Παπουτσής, 2012).

Μπάμπως. Άλλο ένα εθιμικό δρώμενο της περιόδου του Δωδεκαημέρου, είναι το έθιμο με τους Καλλικάντζαρους που γυρίζουν στους δρόμους κλέβοντας και κάνοντας κακό σε ανυποψίαστους περαστικούς. Στη Θράκη, με την ονομασία ρογκάτσια, ρογκατσάρια ή ρογκατσούρια, αναπαριστούν τους καλλικάντζαρους φορώντας προβιές ζώνων ή οτιδήποτε άλλο θυμίζει αγριάνθρωπο, πειράζοντας τους περαστικούς. Στην Ανατολική Ρωμυλία, πρώην βόρεια Θράκη, τα παιδιά γυρίζουν τα σπίτια τραγουδώντας τη γέννηση του Χριστού την προπαραμονή των Χριστουγέννων και φωνάζουν «Μπάμπου Κόλιντα», καθώς η παράδοση αναφέρει πως «Κόλιντα» ήταν το όνομα ξακουστής μαμής η οποία ξεγέννησε την Παναγία.

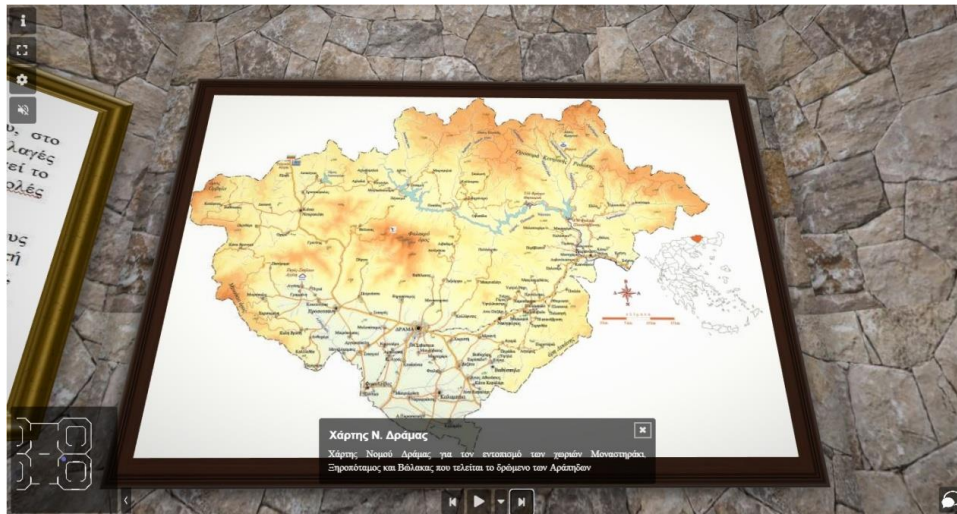
Εικόνα 1. Δρώμενα Αγίου Δωδεκαημέρου

Ο επισκέπτης, αφού έχει ολοκληρώσει τη μελέτη σχετικά με τα δρώμενα του Αγίου Δωδεκαημέρου, συνεχίζει στο επόμενο σημείο αναφοράς, όπου ενημερώνεται μέσα από τον πίνακα πληροφοριών για το έθιμο των Αράπηδων (Εικόνα 2). Το δρώμενο αυτό διαδραματίζεται σε χωριά του νομού Δράμας, όπως το Μοναστηράκι, ο Ξηροπόταμος και ο Βώλακας, ανήμερα των Θεοφανείων. Οι μετέχοντες στο έθιμο αυτό, χωρισμένοι σε δύο ομάδες, παρελαύνουν στους δρόμους δημιουργώντας εκκωφαντικούς ήχους με τα κουδούνια τους, ενώ οι αρχηγοί των ομάδων υποκρίνονται μια πάλη, με κατάληξη τον θάνατο και την ανάσταση του ενός εξ' αυτών. Κατά την παράδοση, το δρώμενο συμβολίζει το θάνατο του Διονύσου από τους Τιτάνες και την ανάστασή του από το Δία, αλλά και την νάρκωση της φύσης στη διάρκεια του Χειμώνα και την ανάσταση αυτής την εποχή της Άνοιξης. Κατά την ανάγνωση των πληροφοριών αυτών από τον επισκέπτη, ακούγεται στα ηχεία του Η/Υ τραγούδι της περιοχής.

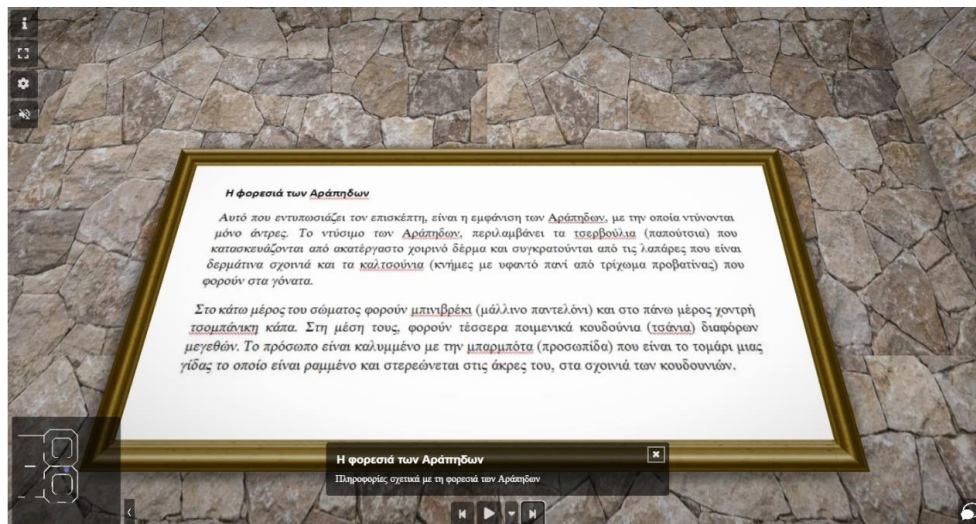
Εικόνα 2. Το έθιμο των Αράπηδων

Στη συνέχεια της διαδρομής ακολουθεί χάρτης του Νομού Δράμας, ώστε ο επισκέπτης να εντοπίσει ο ίδιος τις περιοχές Μοναστηράκι, Ξηροπόταμο και Βύλακα, όπου τελείται το δρώμενο (Εικόνα 3).

Εικόνα 3. Χάρτης Ν. Δράμας

Στο επόμενο σημείο αναφοράς της διαδρομής, ο επισκέπτης ενημερώνεται μέσω πίνακα πληροφοριών για τη φορεσιά των Αράπηδων (Εικόνα 4), η οποία παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο δρώμενο. Περιλαμβάνει μια προσωπίδα φτιαγμένη από το τομάρι μιας γίδας-την 'μπαρμπότα', μια χοντρή τσοπάνικη κάπα κι ένα μάλλινο παντελόνι -το 'μπινιβρέκι'. Τα 'τσερβούλια' τα παπούτσια, δηλαδή, κατασκευασμένα από δέρμα χοίρου, τις κνήμες με υφαντό πανί από τρίχωμα προβατίνας για τα γόνατα -τα 'καλτσούνια', και φυσικά, τα 'τσανιά', τα οποία είναι τέσσερα ποιμενικά κουδούνια διαφόρων μεγεθών που τα φορούν στη μέση.

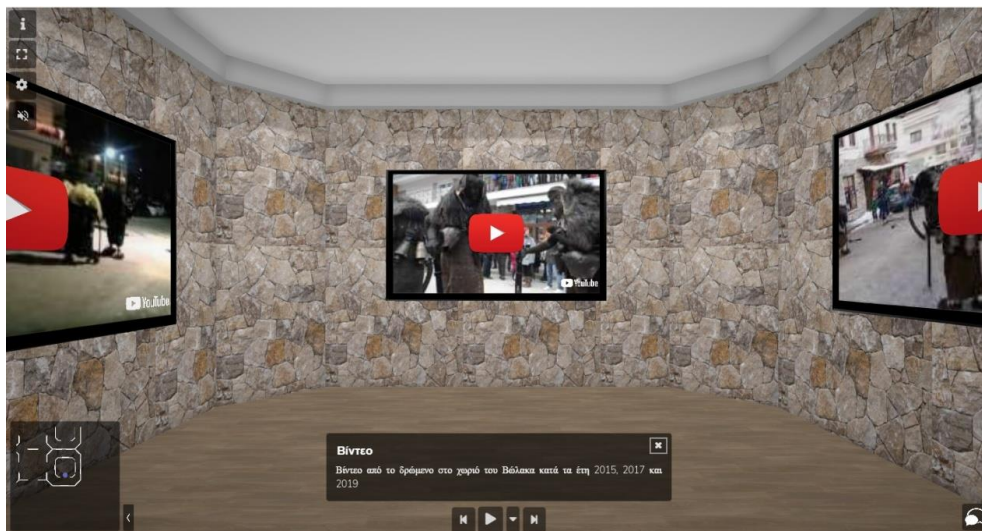
Εικόνα 4. Η φορεσιά των Αράπηδων-πληροφορίες

Έπειτα, ο επισκέπτης παρατηρεί τα στοιχεία της φορεσιάς που προαναφέρθηκαν, μέσα από φωτογραφίες που έχουν συλλεχθεί από το Διαδίκτυο. Φυσικά δίνεται η δυνατότητα στον επισκέπτη να σχολιάσει οποιαδήποτε φωτογραφία επιθυμεί, ενώ μουσικές και ήχοι συνεχίζουν να ακούγονται καθ' όλη τη διάρκεια της περιήγησής του (Εικόνα 5).

Εικόνα 5. Η φορεσιά των Αράπηδων-φωτογραφία

Στο τέλος της διαδρομής, ο επισκέπτης μπορεί να δει τρία διαφορετικά βίντεο από το δρώμενο στο χωριό του Βώλακα κατά τα έτη 2015, 2017 και 2019, τα οποία είναι ανεβασμένα στην πλατφόρμα YouTube στο Διαδίκτυο (Εικόνα 6).

Εικόνα 6. Το δρώμενο

Ψηφιακό μουσείο

Το σύγχρονο μουσείο πρέπει να διατηρεί αναλυτικό κατάλογο για κάθε έκθεμα που ανήκει στη συλλογή του (Δεληγιάννης, κ.ά., 2014: 118). Αυτή η ενέργεια είναι πολύ σημαντική γιατί μέσω των ηλεκτρονικών καταλόγων των βάσεων δεδομένων, για πρώτη φορά πολλά μουσεία είναι σε θέση να απαντήσουν στο ερώτημα τι αντικείμενα υπάρχουν στις συλλογές τους και στην προκειμένη περίπτωση ποιο είναι το οπτικοακουστικό ψηφιακό υλικό που διατίθεται για την έκθεση. Απαραίτητη είναι η ψηφιακή καταγραφή των εκθεμάτων, των συλλογών και των περιουσιακών στοιχείων του μουσείου. Στην προκειμένη περίπτωση τα εκθέματα του μουσείου είναι το επιλεγμένο οπτικοακουστικό υλικό με εθιμικά δρώμενα και χορούς από διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Η αρχειοθέτηση προτείνεται να γίνει με διάφορα κριτήρια. Με κριτήριο τη γεωγραφική περιοχή, το υλικό θα ταξινομηθεί πρώτα κατά περιφέρεια και στη συνέχεια κατά νομό και επαρχία. Άλλο κριτήριο ταξινόμησης του υλικού μπορεί να είναι κατά εποχή του χρόνου και κατά χρονική περίοδο. Για παράδειγμα Χειμώνας και «Άγιο Δωδεκάημερο» (Χριστούγεννα, Πρωτοχρονιά, Θεοφάνια). Οι

διαβατήριες τελετές και οι τελετές μύησης είναι ένα επιπρόσθετο κριτήριο που πρέπει να συνδυαστεί με τα γεωγραφικά κριτήρια.

Περιορισμοί στην υλοποίηση του εικονικού μουσείου λαϊκών εθιμικών δρώμενων.

Ένας σημαντικός περιορισμός στην υλοποίηση του εικονικού μουσείου λαϊκών εθιμικών δρώμενων είναι ότι η επεξεργασία και η χρησιμοποίηση του υλικού που προέρχεται από την καταγραφή και την επιτόπια έρευνα υπόκειται στους κανόνες και στην νομοθεσία για τα ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα⁷. Δεν υπάρχει η δυνατότητα να συναντήσεις όλους τους συμμετέχοντες στο δρώμενο σε πραγματικό χρόνο και να αποσπάσεις υπεύθυνες δηλώσεις από τους ίδιους στις οποίες να αναφέρεται ότι επιτρέπεται τη χρήση αυτού του υλικού, αφού όλοι, ντόπιοι και επισκέπτες-θεατές συμμετέχουν στο δρώμενο. Δεδομένου ότι υπάρχουν είτε στο δρώμενο είτε στους θεατές και ανήλικοι, αφενός, υπάρχει η δυσκολία χρησιμοποίησης φίλτρου στα πρόσωπα και αφετέρου, εφόσον χρησιμοποιηθεί φίλτρο στα πρόσωπα όλων των εμπλεκομένων, δημιουργούνται ζητήματα αισθητικής.

Για την έρευνα, η Αρχή προστασίας Δεδομένων έχει προδιαγράψει, υπό το προΐσχύον του ΓΚΠΔ⁸ καθεστώς, με σειρά πράξεων και αποφάσεων της (βλ. μεταξύ άλλων, τις αποφάσεις, [67/2011](#) και [121/2011](#)) και τις προϋποθέσεις νομιμότητας επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, τόσο απλών όσο και ευαίσθητων, σύμφωνα με τους ορισμούς του ν. 2472/1997, για ερευνητικούς σκοπούς. Στο πλαίσιο αυτό, όπως η Αρχή παγίως κρίνει, η διενέργεια επιστημονικής έρευνας συνιστά νόμιμο σκοπό επεξεργασίας, μεταξύ άλλων και λόγω του ότι, σύμφωνα με το άρθρο 16 παρ. 1 του Συντάγματος⁹, η ανάπτυξη και προαγωγή της έρευνας αποτελεί υποχρέωση του Κράτους.

Ωστόσο, με τον ΓΚΠΔ η βασική αρμοδιότητα της Αρχής αναφορικά με την επεξεργασία ευαίσθητων δεδομένων στον τομέα της έρευνας καταργήθηκε. Συγκεκριμένα, η Αρχή δεν έχει πλέον αρμοδιότητα να εκδίδει άδεια προς τον υπεύθυνο επεξεργασίας, προκειμένου να χορηγήσει δεδομένα σε ερευνητή ή να συλλέξει πρωτογενώς ευαίσθητα δεδομένα για ιστορικούς ή επιστημονικούς σκοπούς (βλ. απόφαση [46/2018](#)).

Περαιτέρω, ο ΓΚΠΔ ενθαρρύνει την έρευνα (ενδεικτικά βλ. άρθρα 5, 9(2^η), 89 και αιτ. σκ. 50, 156-163 του ΓΚΠΔ), αλλά ο υπεύθυνος επεξεργασίας οφείλει, βάσει της αρχής της λογοδοσίας (άρθρο 5 παρ. 2 και 24 του ΓΚΠΔ), να εξετάσει μόνος του τη δυνατότητά του να επιτρέψει σε κάποιον να έχει πρόσβαση στο αρχείο του ή να συλλέξει πρωτογενώς δεδομένα για ερευνητικούς ή στατιστικούς σκοπούς.

Συγκεκριμένα, ο ΓΚΠΔ προβλέπει, καταρχήν, τεκμήριο συμβατότητας για την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων για σκοπούς επιστημονικής ή ιστορικής έρευνας καθώς η περαιτέρω επεξεργασία δεδομένων για τους σκοπούς αυτούς δεν θεωρείται ασύμβατη με τους αρχικούς σκοπούς για τους οποίους συλλέχθηκαν τα δεδομένα, σύμφωνα με το άρθρο 89 παράγραφος 1 του ΓΚΠΔ («περιορισμός του σκοπού») (άρθρο 5(1)(β), αιτ. σκ. 50 του ΓΚΠΔ).

Επιπρόσθετα, ο ΓΚΠΔ προβλέπει δυνατότητα αποθήκευσης των δεδομένων για μεγαλύτερα χρονικά διαστήματα σε σχέση με το διάστημα που απαιτείται για τους σκοπούς της επεξεργασίας,

⁷ Θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι σύμφωνα με το άρθρο 4 του κανονισμού (ΕΕ) 2016/679 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Απριλίου 2016 για την προστασία των φυσικών προσώπων έναντι της επεξεργασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα και για την ελεύθερη κυκλοφορία των δεδομένων αυτών και την κατάργηση της οδηγίας 95/46/ΕΚ (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων), «η επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα θα πρέπει να προορίζεται να εξυπηρετεί τον άνθρωπο. Το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα δεν είναι απόλυτο δικαίωμα· πρέπει να εκτιμάται σε σχέση με τη λειτουργία του στην κοινωνία και να σταθμίζεται με άλλα θεμελιώδη δικαιώματα, σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας»

⁸ Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων

⁹ Η τέχνη και η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία είναι ελεύθερες· η ανάπτυξη και η προαγωγή τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους. Η ακαδημαϊκή ελευθερία και η ελευθερία της διδασκαλίας δεν απαλλάσσουν από το καθήκον της υπακοής στο Σύνταγμα

εφόσον τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα θα υποβάλλονται σε επεξεργασία μόνο για σκοπούς αρχειοθέτησης προς το δημόσιο συμφέρον, για σκοπούς επιστημονικής ή ιστορικής έρευνας ή για στατιστικούς σκοπούς, σύμφωνα με το άρθρο 89 παράγραφος 1 και εφόσον εφαρμόζονται τα κατάλληλα τεχνικά και οργανωτικά μέτρα που απαιτεί ο ΓΚΠΔ για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων και ελευθεριών του υποκειμένου των δεδομένων («περιορισμός της περιόδου αποθήκευσης των δεδομένων») (άρθρο 5(1)(ε) του ΓΚΠΔ).

Επίσης, σημειώνεται ότι υπό τον ΓΚΠΔ, η επεξεργασία προσωπικών δεδομένων για σκοπούς επιστημονικής ή ιστορικής έρευνας θα πρέπει να υπόκειται σε κατάλληλες εγγυήσεις για τα δικαιώματα και τις ελευθερίες του υποκειμένου των δεδομένων, όπως ελαχιστοποίηση και ψευδωνυμοποίηση¹⁰ των δεδομένων (άρθρο 89(1) αιτ. σκ. 156 του ΓΚΠΔ).

Συμπεράσματα

Η κοινωνική και τοπική διαδικασία των εθιμικών δρώμενων και του παραδοσιακού χορού ως έκθεμα σε ένα μουσείο, προσφερόμενο σε ανθρώπους που ο καθένας φέρει τα δικά του βιώματα εντοπιότητας από κάποιον τόπο καταγωγής -ή και ουδετερότητας, αν είναι γεννημένος σε κάποιο μεγάλο αστικό κέντρο-, δίνει τη δυνατότητα στον επισκέπτη να γίνει κοινωνός αυτού.

Ο επισκέπτης μπορεί να παρακολουθήσει την εξέλιξη του εθιμικού δρώμενου όχι μόνο σε κάθε νομό αλλά και σε κάθε χωριό (όσο μπορεί να υλοποιηθεί αυτό), στον κύκλο του χρόνου. Οι καταγραφές και τα διάφορα στιγμιότυπα από τον κύκλο του χρόνου μπορούν να μεταφέρουν τον επισκέπτη σε όλη την Ελλάδα.

Το ψηφιακό-εικονικό μουσείο μπορεί να αξιοποιηθεί στην εκπαιδευτική πράξη και να βρει εφαρμογή σε σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Το ψηφιακό μουσείο εθιμικών δρώμενων θα αποτελέσει ένα σύγχρονο εκπαιδευτικό εργαλείο, αφού η παρακολούθηση των στοιχείων αυτών προσεγγίζει διάφορα επιστημονικά πεδία, όπως, γεωγραφία, ιστορία, λαογραφία, κ.ά.

Μπορεί ο επισκέπτης να επισκεφτεί μέσω του ψηφιακού εικονικού μουσείου τον κάθε τόπο που λειτουργεί το έθιμο στον κύκλο του χρόνου χωρίς να χρειάζεται να βρεθεί στο τόπο της δράσης. Το μουσείο έχοντας μία άρτια εφαρμογή, που να περιλαμβάνει δηλαδή όλα τα στοιχεία που απαρτίζουν το δρώμενο εναρμονισμένο με τον τόπο που λαμβάνει χώρα, μπορεί να προσελκύσει τον επισκέπτη ή τον μαθητή να γνωρίσει τη περιοχή και το έθιμο δημιουργώντας κίνητρο για να επισκεφτεί και να γνωρίσει από κοντά τον τόπο και το δρώμενο. Γιατί σκοπός του ψηφιακού εικονικού μουσείου δεν είναι να υποκαταστήσει το φυσικό μουσείο ή τον τόπο εξέλιξης του δρώμενου, αλλά να φέρει σε επαφή και να γνωρίσει στον επισκέπτη το δρώμενο και τον τόπο.

¹⁰ Η χρήση της ψευδωνυμοποίησης στα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα μπορεί να μειώσει τους κινδύνους για τα υποκείμενα των δεδομένων και να διευκολύνει τους υπευθύνους επεξεργασίας και τους εκτελούντες την επεξεργασία να τηρήσουν τις οικείες υποχρεώσεις περί προστασίας των δεδομένων. Η ρητή εισαγωγή της «ψευδωνυμοποίησης» του παρόντος κανονισμού δεν προορίζεται να αποκλείσει κάθε άλλο μέτρο προστασίας των δεδομένων. Για να δημιουργηθούν κίνητρα για την ψευδωνυμοποίηση κατά την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, θα πρέπει να είναι δυνατή η λήψη μέτρων ψευδωνυμοποίησης, με παράλληλη δυνατότητα μιας γενικής ανάλυσης, στο πλαίσιο του ίδιου υπευθύνου επεξεργασίας, όταν ο εν λόγω υπεύθυνος επεξεργασίας έχει λάβει τα τεχνικά και οργανωτικά μέτρα που είναι αναγκαία, ώστε να διασφαλιστεί, για τη σχετική επεξεργασία δεδομένων, η εφαρμογή του παρόντος κανονισμού και ότι οι συμπληρωματικές πληροφορίες για την απόδοση των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σε συγκεκριμένο υποκείμενο των δεδομένων διατηρούνται χωριστά. Ο υπεύθυνος επεξεργασίας που επεξεργάζεται τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα θα πρέπει να υποδεικνύει τα εξουσιοδοτημένα πρόσωπα εντός του ίδιου υπευθύνου επεξεργασίας. Τα φυσικά πρόσωπα μπορεί να συνδέονται με επιγραμμικά αναγνωριστικά στοιχεία ταυτότητας, τα οποία παρέχονται από τις συσκευές, τις εφαρμογές, τα εργαλεία και τα πρωτόκολλά τους, όπως διευθύνσεις διαδικτυακού πρωτοκόλλου, αναγνωριστικά cookies ή άλλα αναγνωριστικά στοιχεία όπως ετικέτες αναγνώρισης μέσω ραδιοσυχνότητας. Αυτά μπορεί να αφήνουν ίχνη τα οποία, ιδίως όταν συνδυαστούν με μοναδικά αναγνωριστικά στοιχεία ταυτότητας και άλλες πληροφορίες που λαμβάνουν οι εξυπηρετητές, μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να δημιουργηθεί το προφίλ των φυσικών προσώπων και να αναγνωριστεί η ταυτότητά τους άρθρο 89(1) αιτ. σκ. 156 του ΓΚΠΔ).

Υπάρχουν σημαντικοί περιορισμοί που εμποδίζουν τον επισκέπτη ή μαθητή να βρεθεί στον φυσικό χώρο όπως η απόσταση και το κόστος μετακίνησης, αλλά και χρονικοί περιορισμοί. Το ψηφιακό μουσείο εθιμικών δρώμενων μπορεί να άρει αυτούς τους περιορισμούς μέσα από το αληθοφανές περιβάλλον του συγκεκριμένου μουσείου.

Αντιλαμβάνεται ο επισκέπτης ότι το εθιμικό δρώμενο έχει λόγω ύπαρξης, μόνο αν προσεγγιστεί ολιστικά, αφού απαραίτητα στοιχεία της επιτέλεσης του δρώμενου είναι ο χορός και το τραγούδι.

Η συλλογή όλων αυτών των πληροφοριών (ψηφιακά, με υλικό από καταγραφές είτε μέσω Διαδικτύου), σε ένα ψηφιακό μουσείο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς με κέντρο τις εθιμικές αναπαραστάσεις, δίνει τη δυνατότητα στον επισκέπτη να έρθει σε επαφή με την πολιτισμική ιστορία του τόπου, να συγκρίνει το χθες με το σήμερα και να γίνει μέρος του εθίμου στον τόπο που εξελίσσεται αυτό ψηφιακά.

Το προτεινόμενο ψηφιακό μουσείο μπορεί να λειτουργήσει ως εικονικός χώρος συνάντησης, διαλόγου και επικοινωνίας διαφόρων και διαφορετικών κοινωνικών και πολιτισμικών κόσμων. Επίσης οι επισκέπτες μπορούν να επικοινωνήσουν και να ανταλλάξουν απόψεις και πληροφορίες μεταξύ τους, σχετικά με τα δρώμενα που παρακολούθησαν. Τα σύγχρονα μουσεία επιδιώκουν ή πρέπει να επιδιώκουν ουσιαστικό διάλογο με το κοινό τους.

Τέλος, η δημιουργία ενός εικονικού μουσείου με την χρήση εργαλείων web 2.0 δίνει την δυνατότητα σε μη πληροφορικούς να επιχειρήσουν ώστε να δημιουργήσουν ένα εικονικό μουσείο.

Βιβλιογραφία

- Ανδρουλάκη, Μ. (2014). Ο κύκλος της ζωής. Στο Ε. Αυδίκος (Επιμ.), *Ελληνική λαϊκή Παράδοση: Από το παρελθόν στο μέλλον* (σσ. 173-197). Αλέξανδρος.
- Αυδίκος, Ε. (1997). Πρόλογος στο: Μωραΐτη, Τ. *Λαϊκή Παράδοση και Σχολείο*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Αυδίκος, Ε. (2014). Το Πάσχα και οι γιορτές του Μαΐου: Πρωτομαγιά-Αναστενάρια. Η Αναγέννηση και η Ανάσταση. Στο Ε. Αυδίκος (Επιμ.), *Ελληνική λαϊκή Παράδοση: Από το παρελθόν στο μέλλον* (σσ. 221-233). Αλέξανδρος.
- Βαρβούνης, Μ., & Σέρρης, Μ. (2014). Τελετές μύησης: βάπτιση και ονοματοδοσία, κουρά, ενθρόνιση. Στο Ε. Αυδίκος (Επιμ.), *Ελληνική λαϊκή Παράδοση: Από το παρελθόν στο μέλλον* (σσ. 199-205). Αλέξανδρος.
- Γκαρτζονίκα-Κώτσικα, Ε. (2016). *Ο παραδοσιακός χορός στην εκπαίδευση. Ιστορική αναδρομή κι σύγχρονες διδακτικές προσεγγίσεις*. Πεδίο.
- Δεληγιάννης, Ι., & Παπαϊωάννου, Γ. (2014). Μουσείο και αξιοποίηση πολιτισμικού αποθέματος με χρήση ψηφιακής τεχνολογίας και διαδραστικών πολυμέσων. Στο Γ. Μπίκος & Α. Κανιάρη (Επιμ.), *Μουσειολογία, πολιτιστική διαχείριση και εκπαίδευση* (σσ. 113-155). Γρηγόρη.
- Ζωγράφου, Μ., & Γκαρτζονίκα, Ε. (2014). Ο παραδοσιακός χορός στον ελλαδικό χώρο. Στο Ε. Αυδίκος (Επιμ.), *Ελληνική λαϊκή Παράδοση: Από το παρελθόν στο μέλλον* (σσ. 329-341). Αλέξανδρος.
- Θεολόγος, Χρ. (2018). *Ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί και σχετικά εθιμικά δρώμενα-Ένα διαδραστικό μουσείο άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς: Μουσειολογικός προγραμματισμός και σχεδιασμός*. Πτυχιακή Εργασία-Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου-Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών Πολιτιστική Πολιτική και Ανάπτυξη.
- Θεολόγος, Χρ. (2021). *Ο ρόλος της ελληνικής μουσικής παράδοσης στα Μουσικά Σχολεία και η συμβολή αυτών στη διαμόρφωση της πολιτισμικής ταυτότητας των μαθητών/-τριών. Η περίπτωση του Μουσικού Σχολείου Ρόδου*. Λαογραφική και Παιδαγωγική προσέγγιση. Διδακτορική Διατριβή, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Κατσαδώρας, Γ. (2011). Ο λαϊκός πολιτισμός στην εποχή της παγκοσμιοποίησης. Στο Π. Φώκιαλη, Ν. Ανδρεαδάκης & Γ. Ξανθάκου (επιμ.), *Διεργασίες σκέψης στο σχολείο και την κοινωνία, Α' σειρά: Σύγχρονα ψυχολογικά θέματα* (σσ. 90-99). Πεδίο.

- Κατσαδώρας, Γ. (2013). Η επιστήμη της λαογραφίας στη σύγχρονη τεχνολογική εποχή. Η ηλεκτρονική προφορικότητα. Στο Γ. Κόκκινος & Μ. Μοσκοφόγλου-Χιονίδου (επιμ.) *Επιστήμες της Αγωγής: Από την ασθενή ταξινόμηση της Παιδαγωγικής στη διεπιστημονικότητα και στον επιστημονικό υβριδισμό* (σσ. 99-122). Ταξιδευτής.
- Λυριτζής, Ι., & Ορφανίδη, Λ. (2006). *Εισαγωγή στη μουσειολογία και στην προληπτική συντήρηση*. Αθήνα.
- Μερακλής, Μ. Γ. (2001). *Ο νεοελληνικός λαϊκός βίος: Όψεις και Απόψεις*. Εκδοτικός Οίκος Λιβάνη.
- Μερακλής, Μ. Γ. (1989). *Λαογραφικά ζητήματα*. Μπούρα.
- Μερακλής, Μ. Γ. (2004). *Ελληνική Λαογραφία: Κοινωνική συγκρότηση. Ήθη και έθιμα. Λαϊκή Τέχνη*. Οδυσσέας.
- Μπενέκος, Δ. (2006). *Πολιτισμική παράδοση και Εκπαίδευση: Μορφωτική Προσέγγιση-Εκπαιδευτικές Εφαρμογές*. Τυπωθήτω.
- Οικονόμου, Μ. (2003). *Μουσείο: Αποθήκη ή Ζωντανός Οργανισμός*. Κριτική.
- Παπαϊωάννου, Γ., & Στεργιάκη, Α. (2013). *Σχολείο-Μουσείο-Ψηφιακός κόσμος. Σύνθεση ψηφιακού μουσειακού χώρου με συνεπιμέλεια μαθητών και εκπαιδευτικών*. Ρόδος. Εύδημος.
- Σέρρης, Μ. (2014). Εποχικά δρώμενα και χρόνος: Δωδεκαήμερο, Ρογκατσάρια, αποκριάτικα, ισημερίες. Στο Ε. Αυδίκος (Επιμ.), *Ελληνική λαϊκή Παράδοση: Από το παρελθόν στο μέλλον* (σσ. 207-219). Αλέξανδρος.

Πηγές

- Desvallées, A., & Mairesse, F. (2009). *Βασικές έννοιες της Μουσειολογίας*, ICOM (International Council of Museums). Ανακτήθηκε από http://icom.museum/fileadmin/user_upload/pdf/Key_Concepts_of_Museology/Museology_WEB_greek.pdf.
- Λιάβας, Λ. (1998). *Τραγούδια και σκοποί από τα Δωδεκάνησα*. Επετειακή έκδοση της Βουλής των Ελλήνων. Ανακτήθηκε από <http://www.hellenicparliament.gr/onlinePublishing/TSD/index.htm>.
- Νόμος 3028/2002, αρ. 45, παρ. 1. Ανακτήθηκε από <https://www.forin.gr/laws/law/2795/gia-thn-prostastia-twn-arxaiothtwn-kai-en-genei-ths-politistikhs-klhronomias#!/?article=9681>.
- Παπουτσής, Ι. (2012). *Μοναστηράκι Δράμας: Οι Αράπηδες κορυφώνουν το τελετουργικό τους έργο*. Ανακτήθηκε από <https://www.dramini.gr/%CE%BC%CE%BF%CE%BD%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B7%CF%81%CE%AC%CE%BA%CE%B9-%CE%B4%CF%81%CE%AC%CE%BC%CE%B1%CF%82-%CE%B9%CE%B2%AB%CE%B1%CF%81%CE%B1%CF%80%CE%B7%CE%B4%CE%B5%CF%83%CE%B2%BB-%CE%BA%CE%BF%CF%81%CF%85/>.
- Πολιτιστικό Ίδρυμα Τράπεζας Πειραιώς, (2018). *Μουσείο Μαστίχας*. Ανακτήθηκε από <http://www.piop.gr/el/diktuo-mouseiwn/Mouseio-Mastixas/aylh-politistiki-klironomia.aspx>.
- ΥΠΠΟ, 2018. *Αυλη Πολιτιστική Κληρονομιά της Ελλάδας* (Δοκιμαστική έκδοση). Ανακτήθηκε από <http://ayla.culture.gr/orismos-apk/>